

שבת שלפני ל"ג בעומר, וראובן ומשפחתו כבר נמצאים במירוץ. בסעודת ליל שבת חסר מעט שמן לסלט, וראובן יוצא לחפש, ומגיע לציון הרשב"י. והנה מעל ארון הקודש תלויה צנצנת זכוכית ענקית (הנקראת "נר התמיד") מלאה שמן זית, ובקצה פתילה דולקת. עלה ראובן על כסא, והוציא מתוך הצנצנת מלוא הכוס שמן. כשחזר ראובן וסיפר למסובים מנין לקח את השמן – כעסו עליו בני המשפחה, והסוף היה שראובן רץ שוב אל הציון ושפך את השמן בחזרה אל מנורת התמיד... מהם האיסורים שנעשו ע"י ראובן בליל שבת זה, וכיצד אפשר לתקנם.

- א. סיפור שלא היה ולא נברא.....
- ב. פתיחה בעין טובה.....
- ג. גזל היחיד או גזל הרבים.....
- ד. שימוש בהקדש.....
- ה. הורדה מקדושת בית הכנסת.....
- ו. מותר המת ליורשיו.....
- ז. איסור מוקצה למצוותו.....
- ח. דין כיבוי למסתפק מן השמן.....
- ט. כיבוי וגרם כיבוי.....
- י. איסור הסתפקות מהשמן שבנו.....
- יא. כל כיבוי הוא מבעיר וכל מבעיר הוא מכבה.....
- יב. מיעוט וקלקול או הצלה ויצירה.....
- יג. כיבוי נר העומד להיכבות לאחר השבת.....
- יד. הסתפקות מהנר – דאורייתא או דרבנן?.....
- טו. הסתפקות מהשמן לצורך אכילה.....
- טז. כיוונן שעון שבת במשך השבת.....

ד פ י - ע י ו ן

ב

- יז. איסור והיתר בשעון בעל זיז יחיד..... יז
 יח. שעון שבת בעל זיז לכל נקודת זמן..... יח
 יט. דיני מוקצה וביטול כלי מהיכנו..... יט
 כ. הוצאה מרשות לרשות..... יז
 כא. פטור מגזל מדין קלבד"מ..... יז
 כב. סיכום ומסקנות..... יח

הערה: הדברים נכתבו לצורך לימוד, ובשום אופן לא להלכה

א. סיפור שלא היה ולא נברא

המקרה שבעניינינו, ברוך ד', לא היה ולא נברא, וכל יצירתו היא למטרת לימוד הסוגיות הקשורות אליו. ובסיפור זה ישנם כמה נושאים חשובים, הן בענייני חושן משפט (ענייני גזל לסוגיו), הן בענייני אורח חיים (בדיני מבעיר ומכבה, מוקצה וכו'), והן בענייני יורה דעה (מותר המת).

כיוון שהנושאים הם רבים ושונים – יובא כל אחד מהם בקצרה "על קצה המזלג", וניתן מקום לכל אדם להעמיק בכל נושא שיחפוץ, עפ"י מראי המקומות שצויינו ליד כל אחד מהנושאים שהוזכרו.

ב. פתיחה בעין טובה

וכדי להתחיל בנימה חיובית, ולהזכיר לעצמנו שאין אנו מחפשים להטיל דופי בבני אדם, ולהיבנות מחסרונותיהם – יש לזכור, כמובן, שיש גם מה ללמוד ממעלותיו של ראובן זה (ואשרי מי שמתברך בתכונות אלו), כמה שהוא טוב לב ומסור לצרכים של משפחתו, וכן ניכר שהוא בעל חסד לצאת, אפילו באמצע הסעודה, כדי לחפש מה שצריך. ומעל כולם – נראה שהוא בעל הכנעה – לקבל תוכחה ולחזור בו באופן מעשי. ועוד...

ועתה ניגש לחלק העיקרי, של רשימת הנושאים הבעייתיים, הקשורים למעשיו של ראובן זה, ואפשר לפורטון, למרות שרבים הם, כדי להבין ולהשכיל.

ד פ י - ע י ו ן

ג. גזל היחיד או גזל הרבים

הנושא הראשון שנדון במקרה שבענייננו הוא **גזל**, המקטרג בראש. פשוט וברור שלקיחת שמן מהצנצנת שבציון הרשב"י היא **מעשה של גזל**, שכן בוודאי שהשמן אינו של הלוקח, וגם מסתבר מאד שאינו הפקר, כדלקמן.

הבעיה היא **להגדיר את הנגזל**, כלומר את בעלי השמן שבצנצנת שמעל הציון. ויש בזה כמה אפשרויות (שייתכן לבררן במציאות): א. **אין בעלות פרטית כלל**, אלא הכל שייך לכלל ישראל. ב. אין בעלות פרטית מוגדרת, אבל יש **אפוטרופוס**, שמטפל מטעם "ההקדש" בכל צרכי הציון. ג. יש **בעלות פרטית** מוגדרת למתחם ציון הרשב"י.

אם אין כלל בעלות פרטית – לכאורה נקרא השמן "**ממון שאין לו תובעים**", שמצד אחד זה נחשב גזל, ומצד שני אין זה גזל גמור, כדלקמן:

- **בגמרא** (במסכת חולין דף ק"ל:): אמר רב חסדא: המזיק מתנות כהונה או שאכלן – פטור מלשלם. ומדוע?... משום דהרי זה **ממון שאין לו תובעים** (וברש"י: אין לו בעלים שיוכלו לתובעו בדיו, שהוא יכול לומר לו: לכה אחר אני נותן אותך ולא לך. ובתוספות (ד"ה ואיבעית אימא) הדגיש שאמנם "ממון שאין לו תובעים" אינו יכול לתובעו בדיינים, אבל חייב לפחות בדיני שמים).
- **התוספות** (במסכת יומא דף נ"ה: ובמסכת גיטין דף כ"ה.) כתבו לעניין כותים ועמי הארצות, שאפילו שאינם חשודים על גזל – מכל מקום הם חשודים על מעשרות, משתי סיבות: א- שאינו נחשב בעיניהם כגזל, מפני שהוא ממון שאין לו תובעים. ב- כל עוד המעשרות לא הופרשו – אינם מבינים שיש להם שותפים בממון זה.

כמו כן יש לדון מדין **גזל הרבים**, וחומרנו מובאת בגמרא (במסכת בבא בתרא דף ל"ה:): תני רבי חייא: גזלן של רבים – **לאו שמיה גזלן** (וברש"י: שאי אפשר לכופו בדיינים להוציא מידו את מה שגזל). רב אשי אמר: לעולם **שמיה גזלן** (וברש"י: הואיל ואינו טוען כלום – מוציאים ממנו), ומאי "לאו שמיה גזלן" – **שלא ניתן להישבון** (וברש"י: לא מתכפר בהשבה זו, שאינו יודע למי ישיב... ואמר רבי לוי קשה עונשם של מידות ומשקלות מעונשם של עריות, שזה אפשר בתשובה, וזה לא אפשר בתשובה, שהמוכר במידה וגזל את הרבים – אינו יודע למי ישיב).

והעצה – מה לעשות בכל זאת, כדי לא להישאר עם אשמת גזל כל החיים – מובאת **בגמרא** (במסכת בבא קמא דף צ"ד:): הרועים והגבאים והמוכסים (וברש"י: גזלנים הם לרעות בשדות אחרים, או גבאים של מלך לגבות כסף לגולגולת ולארנונה, ולוקחים יותר ממה שצריך) **תשובתם**

ד פ י - ע י ו ן

T

קשה (וברש"י: שגזלו את הרבים, ואין יודעים למי להחזיר) ... ושאין מכירים – **יעשה בהם צרכי רבים**, ואמר רב חסדא: בורות, שיחין ומערות (להכניס בהם מים לשתות, שזה דבר הנצרך לכל, ויהנו מהם הנגזלים).

ובמקרה של אפוטרופסות (ויש לציון הרשב"י שני סוגי אפוטרופוס: "ההקדש הספרדי" ו"ההקדש האשכנזי", שלכל אחד מהם תחום אחריות והגדרת שטח פעילות) – אמנם יש במעשהו של ראובן משום **גזל הרבים**, אבל השמן הוא **"ממון שיש לו תובעים"**, שהאפוטרופסים יכולים לתבוע את הממון עבור הכלל.

אפשרות שלישית – הפשוטה ביותר מבחינת דיני ממונות – לומר (ולברר במציאות האם זה אכן כך, אלו דברי מו"ר מרן הגראי"ל שטינמן שליט"א) **שיש למתחם הרשב"י בעלות של גוף פרטי**, וא"כ הוצאת השמן הוא **גזל רגיל**.

וא"כ גם בענייננו – החזרת השמן למקומו בוודאי היא **העצה הטובה ביותר לקיים השבת הגזילה** (לולא הבעיות האחרות שיש בזה, מצד חילול שבת וכו' כדלקמן), מכל הבחינות דלעיל:

- **אם המקום נחשב כבעלות פרטית** – הרי משיב את החפץ לחצר הנגזל.
- ואם המקום מטופל ע"י אפוטרופוס – הרי מתזיר לחזקת האפוטרופוס.
- **ואם יש בזה גזל הרבים** – הרי מקיים **"אם אינו יודע ממי גזל – יעשה בממון הגזול צרכי רבים"**, ונדבה של שמן לבית הכנסת שבציון הרשב"י – יש בזה משום צרכי רבים.

ד. שימוש בהקדש

השמן שבציון הרשב"י (ובשאר מקומות הקבורה) מגיע בדרך כלל מתרומות של אנשים, שכוונתם ל"הקדש" לצורך המקום, או לצורך "עילוי נשמת הצדיק" וכיו"ב.

ואפשר לחלק את מטרת ההקדש לשתי מחלקות:

- **תרומת שמן לבתי כנסיות ובתי מדרשות** (לצורך מאור ושאר צרכי הציבור) כבר מוזכרת בתפילות השבת (לאחר הכנסת ספר התורה, בתפילת "מי שברך" של החזן והקהל) לכל מי שמייחדים בתי כנסיות לתפילה, ומי שבאים בתוכם להתפלל, **ומי שנותנים נר למאור** ויין לקידוש ולהבדלה, ופת לאורחים וצדקה לעניים...

ה

ד פ י - ע י ו ן

• **תרומת שמן לבתי קברות לכבוד נשמת הנפטרים** (ואפילו בקברי צדיקים) – שאודותיה כתב החתם סופר (בשו"ת חלק ו-כ"ז, ד"ה יען) שאפילו לאלו שסוברים שהדלקת נר בבית הכנסת נחשבת יותר מחילוק ממון לעניים – זה דווקא בבית הכנסת, אבל הדלקה בחדר אחד לנשמתו של אדם, ואפילו להדליק על ציון שבקברו – **לא ידעתי מצווה רבה בזה**, ומה שכתב **הרלב"ח** (בשו"ת סימן ג, שדרך בני מדינות המערב להביא שמן לקבר שמואל הנביא ולהדליק לכבודו, והנותר נותנים ביד הנאמן על ההקדש, לכבוד ספר תורה ובית הכנסת... שיש בזה מצווה) – זה דווקא בקבר שמואל הנביא, מהטעמים שכתב לגבי שמואל הנביא בדווקא (שזכה לזה מפני שלא היה הנהגה בכל ימיו, כמו שהעידו עליו דברי הקבלה והשם (כנלמד בגמרא מסכת ברכות דף י': ומסכת מכות דף כ"ג:), ובזה זכה לזכות את הרבים), אבל לא בשאר מקומות קבורה.

ויש נפק"מ בהגדרת סיבת הקדשת השמן (אם כתרומה לבית הכנסת שבמקום או כהקדש לנשמת הנפטרים), למשל במקרה הבא :

מעשה שהיתה הפסקת חשמל במערת ציון הרשב"י, ורצו לקרוא תהילים או ללמוד לאור השמן שבצנצנת, האם מותר?

והחילוק יהיה, לכאורה, לפי סיבת ההקדשה :

• **אם זה הקדש לבית הכנסת שבמקום** (אפילו שנתרם לעילוי נשמת רשב"י) – פשוט **שמותר להשתמש** (ויפורט בס"ד לקמן), שכן לכך הוקדש השמן מתחילתו, ובפרט שאין הבדל בין מנורה זו לשאר רכוש המקום (כולל החשמל שכבה עתה), המותר לשימוש הציבור.

• **אם מצד שנתרם כ"נר נשמה" לנשמת רשב"י** – יש צד לאסור, כיוון שהשימוש **הרגיל בשמן זה אינו לתאורה** (נפסק בשולחן ערוך (אורח חיים, סימן רח"ץ-יב) שאין מברכים "מאורי האש" על נר של מתים, כיוון שאינו עשוי להאיר, הלכך מת שהיו מוליכים לפניו נר אילו הוציאוהו ביום, והוציאוהו בלילה בנר – אין מברכים עליו. ומכאן מוכח שאם נעשה הנר להאיר – מברכים עליו, אף שהודלק לעילוי נשמתו של הנפטר).

וצריך עיון למעשה (ויפורט בהמשך דין קדושת נר זה).

ובענייננו – בין אם השמן הוקדש לבית הכנסת לשימוש המתפללים, ובין אם הוא הוקדש כנר נשמה למת – בוודאי שאין כל רשות להוציאו לשימוש אחר, ויש בזה הן **גזל הרבים** (כדלעיל) והן **איסור הורדה בקדושה** (כדלקמן).

ד פ י – ע י ו ן

1

ה. הורדה מקדושת בית הכנסת

ובהלכות תשמישי קדושה ונרות בית הכנסת (בשולחן ערוך אורח חיים סימן קנ"ד-יג, יד) נכתבו כמה נקודות השייכות לענייננו: **נר של בית הכנסת** (משנה ברורה: היינו שדר אחד שמן להדלקה בבית הכנסת) – **מותר לקרות לאורו**.

ובמשנה ברורה (סימן קנ"ד-גב): מותר לקרות – **היינו בדברי תורה** ולא בקריאה של חול... שכוונת הנודר היה רק כדי להרבות מאור בית הכנסת לפיכך **כל כמה שקורים אנשים לאורו בדברי תורה יותר – יש יותר מצווה ומקבל שכר**. ובמקומות שהדרך לקחת במוצאי שבת כל אחד נר לביתו – אפילו משתמש בהן תשמיש חול – מותר, ש"לב בית דין מתנה עליהן". **אבל באותם שעומדים על המנורה אסור לקרות בהן דבר של חול**.

ובהמשך ההלכה (בסימן קנ"ד-יד) – **אין מדליקים נר של הדיוט מנר של בית הכנסת** (ובמשנה ברורה: שיש קדושת בית הכנסת עליהם). **ויש מי שאומר שהני מילי בעוד שדולקין למצוותן אבל כשצריך לכבותן מותר**.

וברמ"א: לא נהגו להיזהר בכך **ומדליקים בהן נר** שהוא לצורך גדול. ואפשר גם כן **שדעת בית דין מתנה בכך**, וכן בכל הדברים שנהגו להקל בדברים כאלו, והוא מטעם זה (פסקי מהרא"י סימן רכ"ה).

ובמשנה ברורה (סימן קנ"ד-נו) הוסיף, שלעניין **הדלקת מקטרת** מנר בית הכנסת – בשערי תשובה חילק בין **נר של תפילה** שאסור, ובין **נר של יארצייט** (נר זיכרון ליום השנה של נפטר) שמותר.

ועוד במשנה ברורה – הביא **מספר חסידים** (סימן תת"י) שאין לקחת נר לצורך חיפוש **מעותיו** שאבדו, אבל אפשר לקחת לצורך **מציאת גנבים שהתחבאו** בבית הכנסת. וכתב המשנה ברורה, שלדעתו אחרי שהרמ"א הביא שיש "לב ביי"ד מתנה" לצורך גדול – מסתבר שמותר לקחת נר גם לחפש מעותיו שנפלו ממנו.

ולענייננו למדנו שיש מושג של **קדושת בית הכנסת** על השמן והנרות, ועקרונית השימוש בהם **מותר לצורך בית הכנסת, ואסור לשימוש פרטי**, למעט צורך גדול (של מציאת גנבים או ממונו שאבד).

ד פ י - ע י ו ן

א"כ הוצאת שמן לצורך פרטי, מחוץ לבית הכנסת – מסתבר מאד שאין לזה היתר (ואפילו צידוק של "מצוות סעודת שבת" לא שייך כאן, שאפילו אילו זה היה הנושא – לא מצאנו שהותרו מצוות פרטיות מהשמן הכללי, למעט בתוך בית הכנסת. ובפרט שכאן לא מדובר בעצם הסעודה, אלא בפרט אחד מפרטי עידון הטעם, והלב יודע אם יש בזה מצווה באמת...).

נ. מותר המת ליורשיו

נושא נוסף – השייך, לכאורה, לענייננו – שמעורבים בו דיני ממונות ודיני איסור והיתר – הוא דין "**מותר המת**".

הגמרא (במסכת סנהדרין דף מ"ח.) עוסקת בחפצים שתרמו לצורך מת מסויים, והממון נקרא מעתה **מותר המת**, והוא שייך ליורשיו. ממילא מי שלוקח ממון זה **גוזל את יורשי המת** (וביד רמ"ה כתב שאמנם המת אינו בר זכיה, אבל הגבאי קונה את המעות לעשות בהן את צרכי המת, נמצא שיש למת "זכות" במעות אלו, ובחזון איש (אוהלות סימן כ"ב-לא) כתב שאומדנת דעת הנותנים שרוצים שיעשו בצדקתם את המובחר).

וכך נפסק להלכה (בשולחן ערוך יורה דעה סימן שנ"א) מת שלא היו לו צרכי קבורה, וגבו לו והותירו, אם כשגבו – ייחדו לצרכי זה המת – **יינתנו ליורשיו**, ואם לאו – **יעשו מהם צרכי מתים אחרים**.

ואם נדמה את המקרה שבענייננו ללקיחת מותר המת (בהנחה שיש אנשים שהקדישו את השמן הזה לצורך המת, לעילוי נשמתו (ויש לזה מקום עפ"י הקבלה, בבחינת "נר ד' נשמת אדם", ראה בשו"ת תורה לשמה לבן איש חי, סימן תק"כ) – **א"כ יוצא שראובן עובר גם באיסור זה**, של מותר המת ליורשיו.

אלא שיש לעני"ד לדחות את כל הנושא, מהטעמים הבאים:

- משמע מהגמרא שכנראה **רק צרכי המת** אסורים, והכוונה לתכריכים או כיוצא"ב.
- המת שעליו מדובר בסוגיה, בפשטות, הכוונה **למת שנמצא לפנינו**, ולא למי שנפטר לפני שנים רבות (ושוב – למעט ענייני הקבלה דלעיל).
- משמע מהגמרא **שלא חל דין איסור הנאה על המותר**, או **לרבא** משום שהזמנה **לאו מילתא**, או **לאביי** משום שהמותר שאינו נצרך למת **לא תפסה בו כלל הזמנה** לאיסור.

ד פ י - ע י ו ן

ח

- דין נוסף הוא לגבי חפצים שהוקדשו ל**מת מחמת קירבתם למת**, וגמרא מפורשת היא (במסכת סנהדרין, שם) שאם זרקו כלים על המת – מה שהיה **על המת** נאסר (הדון הוא אם החפצים שזרקו על המת מתבטלים למיטת המת), ומה **שרחוק מהמת** – לא נאסר.
 - וגם דין זה לא נראה כל כך שייך לענייננו, שכידוע – **ציון הרשב"י** גבוה הרבה יותר **מקבר הרשב"י** שנמצא במערה עמוק מתחת לציון, כך שאין כל כך קירבה למת (שאם לא נאמר כך – איך מותר להוציא ציצית ליד הציון, והרי זה לועג לרש (כבשולחן ערוך אורח חיים סימן כ"ג-ב), ואיך מותר ללמוד ולהתפלל ג' תפילות ליד הציון כנ"ל, וקושיות רבות נוספות בדומה לזה. אלא התשובה היא שמקום הציון אינו מקום הקבר).
- א"כ בהחלט ייתכן ששום חפץ לא נאסר מצד קירבה למת.**

ז. איסור מוקצה למצוותו

לשמן זה – שנודב למטרת מצווה (נר תמיד בציון הרשב"י) – יש תכונה נוספת, הנקראת **"הוקצה למצוותו"** (והוא סוג של "מוקצה" שאינו שייך דווקא להלכות שבת, אלא הוא קשור לחפצי מצווה), האוסרת להשתמש בשמן זה לכל מטרה אחרת.

המקור לדין זה הוא בגמרא (במסכת סוכה דף טו.) **ובשולחן ערוך** (אורח חיים סימן תרל"ח-ח) ש"עצי סוכה אסורים כל שבעת ימי סוכות".

רבי יהודה בן בתירא מביא מקור מקורבן חגיגה: מה חג לד' אף סוכה לד'. ומכאן לדין הכללי שכל דבר שהוקדש למצוותו – יש בו איסור שימוש לדבר אחר שאינו מצוותו.

א"כ בענייננו – למרות שאיננו יודעים למה הקדישו את השמן שבצנצנת – אבל זה כן יודעים, שבוודאי הוא הוקצה לאיזו שהיא מצווה (כדלעיל, או לבית הכנסת או לעילוי נשמה וכו'), א"כ שמן זה הוקצה למצוותו, ואסור להשתמש בשמן זה לכל שימוש אחר.

ח. דין כיבוי למסתפק מן השמן

ועתה נעבור לאיסורי שבת, החמורים ביותר, ויש בהם גם חיובי מיתה. ומפאת חומרתם, הם עיקר הבעיה במעשיו של ראובן.

הגמרא (במסכת ביצה דף כ"ב.) מספרת על רב יהודה, שראה את שְׁמֹשו של עולא אורחו, שזקף את הנר (וברש"י: שהיה רוצה שיתלק השמן לאחוריו, ולא יימשך אחר הפתילה, וע"ז זה ייכבה). ושאל רב יהודה את אורחו: הרי נאמר בברייתא, שהנותן שמן בנר – חייב משום

ד פ י - ע י ו ן

מבעיר, והמסתפק ממנו חייב משום **מכבה** (וברש"י: המסתפק – הנוטל ממנו ואוכל). ענה עולא: השָׁמֵשׁ עשה זאת לא על דעתי.

ובפשטות משמע שלקיחת השמן היא **איסור תורה של כיבוי**, שהרי יש כאן לקיחת חומר הבעירה של הנר, ולכן ייכבה מוקדם יותר ממה שיועד לכך, וזו עבירת כיבוי. וחיזוק הבנה זו נפסק במקומות הבאים:

- בלשון הרמב"ם (הלכות שבת יב-ב): הנותן שמן לתוך הנר הדולק **חייב משום מבעיר**, והמסתפק מן השמן שבנר **חייב משום מכבה**.
- **בשולחן ערוך** (אורח חיים, סימן רס"ה-א) מובא דין זה, לגבי איסור נתינת כלי מנוקב מלא שמן מעל פי הנר, מחשש שמא יסתפק ממנו **ויתחייב משום מכבה**.
- **בהלכות יו"ט** (אורח חיים סימן תקי"ד-ב) מובא דין זה לגבי הטיית הנר כדי להרחיק השמן מן הפתילה שנחשב כיבוי ואסור.
- ומוסיף המשנה **ברורה** (סימן תקי"ד-ד) ואין צריך לומר שאסור להסתפק מן השמן שבנר, **בשעה שהוא דולק וכו'.**

ט. כיבוי וגרם כיבוי

אלא שמצינו שני סוגי כיבוי:

- **הכיבוי הרגיל** בו מכבים בידיים את האש, אינו פשוט שהיא מלאכה דאורייתא, שכן יתכן שצריך גם **להפיק גחלים** כדי שתהיה זו **מלאכה הצריכה לגופה** (ואם אין מפיקים בה גחלים או תועלת ישירה כלשהי, הרי זו מלאכה שאינה צריכה לגופה, ואסורה רק מדרבנן לרוב הפוסקים, פרט לרמב"ם, המחייב גם במלאכה שאינה צריכה לגופה), או שהכיבוי עצמו הוא מעשה המלאכה, כפי שיבואר בס"ד בהמשך.
- **גרם כיבוי** (כלומר גרימת כיבוי) הוא מצב שבו עושים מעשה שאינו מכבה ישירות את האש, אלא **שמייצר מצב** חדש שבו האש **תיכבה מעצמה** בשלב מוקדם מהמתוכנן.

המשנה (במסכת שבת דף ק"כ.) מביאה כמה ציורים של גרם כיבוי, ואחד מהם הוא **הכנת מחיצה למניעת התפשטות הדליקה**, ונחלקים **רבי יוסי וחכמים**, אם מותר להכין כדי חרס מלאים מים, כדי שבהתפשטות האש לשם – ייבקעו הכלים מחמת החום, והמים יישפכו ויכבו את האש, ר' יוסי אוסר וחכמים מתירים.

ולהלכה מצאנו בדין גרם כיבוי **חילוק בין יו"ט לשבת**, כדלקמן:

- **ביו"ט** נפסק (בשולחן ערוך סימן תקי"ד-ב) כחכמים להתיר, וגרם כיבוי **מותר**.

ד פ י - ע י ו ן

7

- **בשבת** נחלקו הפוסקים (בשולחן ערוך אורח חיים סימן של"ד-כב), שלפי **המחבר** גרם כיבוי **מותר תמיד**, ולפי הרמ"א (בשם המרדכי) מותר **דווקא במקום הפסד** (ויש להדגיש שלא כל גרם כיבוי מותר, ויש פרטים המחלקים בין היתר לאיסור, כפי שיבואר בהמשך בס"ד).

י. איסור הסתפקות מהשמן שבנר

- בנושא איסור הסתפקות מהשמן שבנר – ידועה מחלוקת הראשונים, כדלקמן:
 - **שיטת התוספות** (במסכת ביצה דף כ"ב, ד"ה והמסתפק): אין בלקיחת השמן בעיה של ממחר הכיבוי, דאינו אלא **גרם כבוי** (וכאמור מותר ביו"ט ואפילו בשבת אינו חייב), **אלא** הואיל ובאותה שעה שהוא מסתפק ממנה **מכבה קצת ומכסה אורו**, כי איכא שמן מועט בנר, ולכך **נראה ככיבוי**.
 - **ומוסיפים התוספות** שמכאן יש להתיר **לחתוך חתיכה מנר שעווה** בתחתית הנר (לא ליד הלהבה), שאז אינו מכחיש את אורה, ואפילו שבעקיפין גורם לכיבוי. (ומהי צורת החיתוך – עיין בגמרא במסכת ביצה דף ל"ב. – לא ע"י סכין, כי אם ע"י האור וכו', ואין כאן מקומו).
 - **וברא"ש** (במסכת ביצה פרק ב', סימן י"ז) הקשה **משפורת של ביצה** (במסכת שבת דף כ"ט): **שאסור** (לקחת ביצה, לְנִקְבָהּ ולהוציא את תוכן הביצה מתוכה, ולשים בתוכה שמן, ולהעמיד את הביצה מעל כלי שמן, שיש בו פתילה דולקת, באופן שהנקב מונח על פי הכלי, ובכל פעם שנחסר שמן מהנר בגלל הבעירה – נוטפת עוד טיפת שמן מתוך שפופרת הביצה אל החלל שנוצר, פעולה זו אסורה בשבת מחשש) **שמא יבוא להסתפק ממנה** (יקח את השפופרת מעל גבי הנר, כדי להשתמש בשמן שימוש אחר, למשל להוסיף למאכלו מעט שמן), **ובצירור זה הרי אין הכחשת האור כלל**, שהרי הנר לעולם מלא שמן (מטפטוף השפופרת, ואפילו אם לוקח מעט מהשפופרת).
 - אלא הטעם לאסור "גרם" הכיבוי הוא מחמת סיבה אחרת, כפי שיבואר לקמן:
 - **שיטת הרא"ש** (במסכת ביצה פרק ב', סימן י"ז) שלקחת שמן מהנר **ממהרת את כיבוי**, ואין זו דרגת הכיבוי שבה נחלקו רבנן ורבי יוסי (וכאן יודו גם רבנן דר' יוסי, שגרם כיבוי כזה – אסור), שמחלוקתם היא בדבר **שאינו נוגע בדבר הדולק** אלא עושה מעשה חיצוני לדבר הדולק, הגורם את הכיבוי, כשתגיע אליו הדליקה. **אבל** בנדון שלנו – **השמן והפתילה** שניהם גורמים את הדליקה, והממעט מאחד מהם, ועיי זה ממחר את הכיבוי – חייב. (ובדרך זו גם לצד שני: הנותן שמן בנר יהיה חייב משום **שמאריך את הבערתו**. שהרי אילו לא נתן שמן בנר – היה כבה כשכילה השמן שבנר, ומה שהוא דולק מכאן ואילך – הו' כאילו הוא הדליקו. וכנ"ל לעניין כיבוי – **ממהר הכיבוי** ע"י שנסתפק מן הנר, כאילו כיבה הוא).

יא

ד פ י - ע י ו ן

• **ועוד דין נוסף הנובע מכאן: אין ליטול פתילה דולקת מנר זה וליתן בנר אחר, כיוון שמיד כשסולקה הפתילה – הרי זה מכבה, ומה הועיל אם חזר והדליק.**

ניתן להבחין שהתוספות בהגדרת הכיבוי שמים את הדגש על הפחתת האור, כעיקר המלאכה, ומה שהשמך נפחת – זה מוגדר רק כגרם כיבוי. ואילו הרא"ש מדגיש את מהירות הכיבוי, דהיינו קיצור זמן הבעירה.

יא. כל כיבוי הוא מבעיר וכל מבעיר הוא מכבה

יש לברר מה שם המלאכה במקרה שאדם הרחיב את הפתילה הדולקת: מצד אחד הגדיל את האור, והרי זה מבעיר, ומאידך קיצר את משך הבעירה, כיוון שלהבה גדולה מושכת יותר שמן, ולכן יש כאן כיבוי!

ולאידך גיסא מה הדין במקרה שאדם צמצם את הפתילה: מחד – יש כאן הקטנת האור, א"כ יש כאן כיבוי, ומאידך – זמן הבעירה יתארך, ולכן יש כאן הבערה!

[ובאחרונים דנו במקרה ביניים, של הגבהת פתילה מתוך הנר ביו"ט, כדי להאיר חזק יותר, וע"י זה התקצרה הפתילה וניתקה מקרקע הכלי, ומעתה חלק מהשמן כבר אינו יכול להגיע אל הנר. דנו האחרונים שאולי יש בזה גם כיבוי, שכן יש פחות שמן כנגד הנר].

ויוצא לכאורה סתירה, שכל מבעיר הוא מכבה וכל מכבה הוא מבעיר! וצריך לברר מה בדיוק ההגדרה.

יב. מיעוט וקלקול או הצלה ויצירה

אלא שיש לדון כל צד במחלוקת לחוד (וראה בספר שביב אור על מס' שבת, להג"ר שמחה קסלר ז"ל, עמ' צ"ט) כדלקמן:

• **הבנת התוספות: כיבוי פירושו התמעטות האור, אע"פ שאין בו כיבוי בפועל, והרי עדיין הנר דולק, מכל מקום יש בו התמעטות השלהבת (וכן לפי זה מבעיר פירושו מרבה השלהבת), ומה שמסתפק מהשמך ויחסר אח"כ – זה רק גרם כיבוי ואינו באיסור האמור.**

• **הבנת הרא"ש: כיבוי פירושו הצלת הדבר מכילוי, אע"פ שאין בו כיבוי בפועל, והרי זה לכאורה רק גרם כיבוי, מכל מקום יש כאן מעשה גרימה בגופו של נר, שמעתה התמעט כילויו.**

ד פ י - ע י ו ן

יב

יג. כיבוי נר העומד להיכבות לאחר השבת

כל מה שנדון עד עתה היה לפי הרא"ש, לגבי נר שקיצור משך הדלקתו השפיע בשבת.

אלא שבנדון דידן בציון הרשב"י, מדובר על צנצנת ענקית, המכילה כמה וכמה ליטרים של שמן, והלוקח שמן מצנצנת זו – לא ישנה את מצב הנר לגבי קיצור משך הבערתו בשבת זו. למעשה נר כזה יכול להמשיך ולדלוק זמן רב לאחר השבת (ייתכן אפילו כמה שבועות). משמעות הדבר בדין שלפנינו, שאין השפעה של לקיחת השמן על כיבוי בשבת. וא"כ יצא נפקא מינא בענייננו, כדלקמן :

- לפי הרא"ש – לקיחת השמן אינה משפיעה בשבת זו, ולפיכך אין בה איסור.
- לפי התוספות – עצם לקיחת השמן גורמת כבר עתה להכחשת האור, ולא אכפת לנו זמן הכיבוי, והאיסור חל עכשיו בשבת.

ואמנם – גם את דעת הרא"ש (שלקיחת שמן גורמת לנר להיכבות מוקדם מהמתוכנן) – אפשר להבין בשתי אפשרויות :

- אפשרות א': לקיחת השמן (הגורמת לנר להיכבות בשבת) יוצרת איסור כבר ברגע זה של לקיחת השמן מהנר.
- אפשרות ב': לקיחת השמן (הגורמת לנר להיכבות בשבת) היא המעשה המחייב, המכין את האיסור, וכשיגיע רגע הכיבוי – אז יחול האיסור בפועל (בדומה לבישול, שמניח עכשיו את התבשיל על האש, ומתחייב רק כשהגיע לשיעור בישול).

נפקא מינא באפשרות להחזיר את השמן לנר קודם שיכבה (לפי אפשרות א' ברגע שנטל שמן – כבר חל האיסור, ולפי אפשרות ב' – כל עוד האיסור לא חל – ניתן לתקן, בדומה לנטילת הסיר מעל האש כל עוד הוא לא התבשל).

ומצאנו חידוש בשיטה מקובצת (למסכת ביצה דף כב.) שכתב, שאין ליטול מן השמן שבנר, ואם נטל – יש להחזירו קודם שיכבה! ומשמע שלמד כצד ב' לעיל (ומה שבהחזרת השמן לצנצנת מתבצעת גם הדלקה (שהרי הוא מוסיף שמן לנר) – לא אכפת לנו, שהרי מדובר ביו"ט, ומותר להבעיר לצורך אוכל נפש. ואכן – כשמדובר בשבת לא שייך סוג תיקון זה, שהרי עד שהוא מבצע מניעת הכיבוי – הוא עושה מעשה איסור חדש של הבערה).

ד פ י - ע י ו ן

[פינת המוסר: עד לרגע זה – לעגנו בלבנו לראובן שהחזיר את השמן לצנצנת, כמו ילד קטן שהדליק אור, ורצה לכפר על מעשיו – כיבה את האור מיד... בזמן שלכאורה הוסיף בזה עוד עבירה על עבירותיו. והנה – לפי השיטה מקובצת ה"ל – יש אפשרות כזאת (רק ביו"ט...) לתקן את העבירה קודם שהאיסור הגיע לכלל מימוש (אמנם ראובן עצמו לא ידע מכל הדיון ה"ל, וגם כבר למדנו שייתכן שאין כאן כל עבירה, שכן הכיבוי יהיה לאחר השבת, אבל החלק המוסרי לעצמנו כבר נלמד...)].

יד. הסתפקות מהנר – דאורייתא או דרבנן?

ובענייננו כדי לדעת אם עבירת הכיבוי של האדם מחייבת מיתה, ונפקא מינא לדין "קיים ליה בדרכה מיניה" (כדלקמן, כאשר נעשה החלק האיסורי והחלק הממוני בו זמנית), יש לברר את גדר מחלוקתם של התוספות והרא"ש אם הוא דאורייתא או דרבנן. ונראה שהדין תלוי במחלוקת אחרונים כדלקמן:

- **הקרוב נתנאל** ביאר בדעת התוספות ש"נראה ככיבוי" הכוונה **מדרבנן**, ומה שכתוב בגמרא "חייב", היינו **מכת מרדות מדרבנן**. והרא"ש חלק עליו, שהסתפקות מהנר היא **עבירה דאורייתא**, שהוי מכבה ממש (וכן דעת פני יהושע והרש"ש).
- **התפארת שמואל** למד שגם דעת הרא"ש היא שדין הסתפקות מהנר הוא רק **מדרבנן**, משום שדומה לכיבוי.

טו. הסתפקות מהשמן לצורך אכילה

אפשרות נוספת לדון את הסתפקות מהנר כהיתר – נדון בפוסקים ביחס לצורך אוכל נפש ביו"ט, כדלקמן:

- **דעת האליה רבה** (הובא בשער הציון סימן תקי"ד-טו) שהביא בשם **האגודה**, שאם לוקח **ביום טוב שמן כדי לאכול – מותר!**, כיוון שכיבוי זה הוא לצורך אוכל נפש.
- ובפירוש רבנו חננאל משמע **לאיסור**, וכן **מובא ברש"י** להדיא **לאסור**, שהדין המובא בברייתא "והמסתפק חייב" פירש רש"י "הנוטל ממנו ואוכל", ומשמע שגם לצורך אכילה אסור. וכן דעת פוסקים נוספים.
- **אמנם** כל זה הוא דווקא ביום טוב, אבל בשבת רגילה – **אין כל נפקא מינה מהי מטרת לקיחת השמן**, ובכל אופן נדון כאיסור **כיבוי** (כדלעיל).

א"כ בענייננו – אילו היה המקרה חל בליל **יום טוב** – היינו נכנסים למחלוקת הראשונים ה"ל אם איסור כיבוי שייך כאן או לא. אבל מאחר שמדובר בשבת רגילה – נטילת שמן נחשבת **ככיבוי**, כנלמד לעיל.

ד פ י - ע י ו ן

יד

טז. כיוונון שעון שבת במשך השבת

ולפי דברינו עד עתה, אפשר לסטות מעט ממהלך השיעור, ולברר מה הדין לגבי שינוי זיזי ההפעלה בשעון שבת מכני, שהוא מכשיר המסוגל להעביר דרכו זרם בצורה מותנית, לפי כיוונון מתוכנן, שנעשה לפני השבת (ונרויח בזה כמה הלכות למעשה בעניין כיבוי וגרם כיבוי).

וכידוע – ישנם שעוני שבת מכניים משני סוגים עיקריים :

- **שעון שבת מהסוג הישן** (שנדון בפוסקים, אבל כמעט שכבר לא נמצא במציאות), שיש עליו **שני זיזים** (הניתנים להברגה בכל נקודה על פני משטח עיגול היממה של גבי השעון) – אחד להדלקה ואחד לכיבוי. השעון מאפשר להעביר זרם, ומפסיק לאפשר העברת זרם כאשר מגיע סיבוב השעון ל**זיזי החוסם** (שיכול, כאמור, להיות מונח על כל נקודה שעל השעון), הפסקה הנמשכת עד שיגיע השעון לנקודה בה הונח **הזיז המדליק**. **קיצור או הארכה** של זמן ההדלקה או זמן הכיבוי נעשה ע"י הסטת הזיז המתאים קדימה או אחורה במעגל השעון.
- **שעון שבת מהסוג הרגיל**, הוא שעון שעל גבי מעגלו ישנם בזה אחר זה **זיזים רבים** (שכל אחד מהם מייצג רבע שעה על פני היממה), וכל אחד מהם ניתן לכיוונון לשני מצבים : **מכוון למעלה** (וע"י כך המעגל סגור והחשמל זורם) או **למטה** (וע"י המעגל פתוח והזרם אינו עובר). שינוי במצב ההפעלה (הדלקה או כיבוי) נעשה ע"י הסטת הזיז המתאים למעלה או למטה.

יז. איסור והיתר בשעון בעל זיז יחיד

ובמנחת שלמה (לגרש"ז אויערבך ז"ל, פרק יג) התייחס לשעון מהסוג הישן, דהיינו שעון בעל זיז אחד להפעלת ההדלקה או בעל זיז אחד לחסימת ההדלקה, ולהלן תמצית דבריו :

לכאורה ישנם ארבעה מצבים שבהם הזזת הזיז משנה את המציאות :

- כאשר הזרם **כבוי**, ורוצים **להאריך** את משך הכיבוי (ע"י משיכת הזיז המדליק קדימה) או כאשר הזרם **דולק**, ורוצים **להאריך** את משך ההדלקה (ע"י משיכת הזיז המכבה קדימה), ובקצרה – הארכת זמן למציאות הקיימת : כותב הגרש"ז שהדבר **מותר לכתחילה**, שכן אינו עושה כלום בדיני מבעיר או מכבה, כיוון שאין הגעת החשמל דומה לנר, כיוון שכל רגע מגיע "חשמל חדש", ומה שהאדם עושה הוא רק לגרימת

ד פ י - ע י ו ן

ההדלקה או הכיבוי. הרחקת הזיז כשאין זרם – **גורם להרחקת רגע ההדלקה**. הזזת הזיז כאשר הזרם פועל – **גורם רק שיתרחק רגע הכיבוי**, ואין בזה כל איסור.

- כאשר הזרם **דולק**, ורוצים **לקצר** את משך ההדלקה (ע"י משיכת הזיז המכבה לאחור): כותב הגרש"י שהדבר **אסור**, שהרי אין כאן גרם כיבוי רגיל, כמו העמדת כלי חרס מלאים מים, המותרים לגמרי (לפי המחבר בשולחן ערוך סימן של"ד-כב) או רק בשעת הפסד (כברמ"א סימן של"ד-כב), כיוון ששם בשעה שהעמיד את המים עדיין לא נעשה כלום, ורק אח"כ – כשתגיע לשם הדליקה – יתחממו הכלים וייצאו המים ויכבו. מה שאין כן בשעון שבת, בשעה שמזיז את המחוג – השעון מסתובב ו**מתקדם לקראת הכיבוי** (ואם נמשיל זאת לכלי חרס, יותר ניתן לדמות לנתינת מים על מדרון, והמים מתקדמים לכיוון הכיבוי), וא"כ ייתכן שכבר **דומה יותר למכבה בידיים**.
- כאשר הזרם **כבוי**, ורוצים **לקצר** את משך הכיבוי (ע"י משיכת הזיז המדליק לאחור): הגרש"י לא כתב בזה כלום, כיוון שהרי זה **פשיטא שאסור מצד גרם הבערה**, שאין לו כל היתר.

ומסיק המנחת שלמה שבכל זאת נראה, שכיוון שאינו נצרך לכיבוי לצורך הפקת פחם וכיו"ב – **אין להחמיר** (אפילו לגבי הקדמת הכיבוי), שהרי זוהי "מלאכה שאינה צריכה לגופה", והיא **אסורה רק מדרבנן**, ומותר במקום הפסד או צורך גדול (כגון בשביל החולה שישן וכו'). **ואילו הרחקת הכיבוי מותרת**, כיוון שבפעולתו רק מונע את הכיבוי, ואין כאן מלאכה כלל, ולא דומה להוספת שמן בנר, שהרי אין זה בגוף הנר (וכמו שכתב הרא"ש לעיל), ויותר דומה לדחוף את הרוח שבאה לכבות את הנר, כדי לאחר את הכיבוי.

[**הערה:** כל ההיתר להרחיק את הכיבוי, הוא דווקא בשעון שמזיזים את המחוג, או מוסיפים זיזים במקום אחר, אבל אם קודם צריך לשחרר את הבורג החוסם, או שמבטלים את הזיזים העוצרים – הרי בפעולתו עשה שהחשמל כרגע כבר אינו עומד לכיבוי, וא"כ כל זיז שיוסיף עתה – הרי זו הקדמת השעון...].

יח. שעון שבת בעל זיז לכל נקודת זמן

לגבי השעון הרגיל, בעל הזיזים – יש לחלק בין כמה מצבים, חלקם פשוטים להבנה וחלקם נצרכים לחידוש, כדלקמן:

- **כאשר השעון מעביר עתה זרם** ורוצים להסיט זיזים **כדי שייכבה מוקדם יותר** – הרי זה כמו בשעון בעל הזיז הבודד, ויש בזה משום **איסור כיבוי** (כמו שלמדנו לעיל).

ד פ י - ע י ו ן

טו

- **וכאשר השעון אינו מעביר עתה זרם**, ורוצים להסיט זיזים **כדי שיידלק מוקדם יותר** – הרי זה כמו בשעון בעל הזיז הבודד, יש לו דין כמו השעון מהסוג הקודם, דהיינו לפחות **גרם הבערה** ואסור.
- ולגבי הסטת זיזים **בהמשך מהלך השעון**, במקום שאינו קשור ישירות להדלקה והכיבוי הנוכחיים (למשל אם נמצאים בליל שבת, והשעון מכון כך שיפסיק את פעולת המזגן בחצות הלילה, ויידלק שוב בבוקר, ועתה מבקשים להוסיף עוד שעת הדלקה בשעה כלשהי לפנות בוקר). האם מותר? **פשוט שאסור**, כיוון שאז הוי **גרם הבערה** שאסור לכולי עלמא, ככל גרם מלאכה אחרת שאסור (כמובא בביאור הלכה בסוף סימן של"ד, המבאר מתי התירו גרם מלאכה, ומשמע שכשאסור גרם כיבוי – בוודאי אסורה גרימת כל מלאכה אחרת).

ולפי האמור לעיל – יהיה חילוק מעניין בין פתיחת החלון לסגירתו, כדלקמן:

- **פתיחת החלון לרוח** תהיה אסורה מאותו טעם, שהרי זה **כממהר את הכיבוי**.
- **סגירת החלון** לייצב את הנרות תהיה מותרת, שהרי רק **מרחיק את הכיבוי** ומותר.

יט. דיני מוקצה וביטול כלי מהיכנו

נושא נוסף בענייננו – והפעם מדברנן – הוא **איסור מוקצה** בשמן שהוציא ראובן.

בוודאי ששמן של נר הוא **מוקצה לכולי עלמא**, כמובא **במשנה** (שבת דף מ"ד.) ונפסק **להלכה** (רמב"ם שבת כה-). אך יתכן שלפי ר' שמעון (במשנה שבת דף מ"ד.), הלומד שדין מוקצה הוא **רק במצב שהנר דולק**, אבל משהוצא מהנר אין עליו דין מוקצה, א"כ היה ניתן לומר, לכאורה, שאיסור מוקצה שייך **רק ברגע הוצאה** מהצננת.

אלא שלפי הכלל "**מיגו דאתקצאי לבין השמשות – אתקצאי לכולי יומא**", דהיינו: הואיל ושמן זה היה מוקצה בכניסת השבת – א"כ הוא הוקצה לכל השבת, גם לאחר שבטלה הסיבה הפרטית להיותו מוקצה. וא"כ בוודאי **ששמן זה הוא כולו מוקצה**, ואסור בטלטול.

ביטול כלי מהיכנו – שמן מוקצה הנשפך לכלי, גורם לכלי להיות **בטל משימוש למשך השבת**, והוי ביטול כלי מהיכנו (=ממוכנותו, שאינו ראוי לשימוש). וגם לפי ר' שמעון דלעיל – עדיין שייך ביטול כלי מהיכנו, שהרי **השמן נשאר מוקצה** מהיותו כך בבין השמשות.

ד פ י – ע י ו ן

אמנם – כאשר חזר ראובן ושפך מהכלי את השמן הנמצא בו – **מתבטל דין ביטול הכלי מהיכנו**, שכן מוקצה הנוצר רק באמצע השבת, ומתבטלת הסיבה למוקצה – חוזר הכלי וניתר (שהרי לא הוקצה לכך בין השמשות, באופן שהיה מקצה את הכלי לכל השבת).

כ. הוצאה מרשות לרשות

הוצאה וטלטול – איך מוגדרים השבילים של הישוב מירון, הנמצאים באיזור שמחוץ למתחם רשב"י? בוודאי שאין זה **רשות הרבים**, הואיל ולא עוברים שם ששים ריבוא בכל יום (למעט יום אחד בשנה, ל"ג בעומר... אבל כמובן שאין יום זה מהווה מדד לכל השנה), וכך רוחב השבילים אינו ששה עשר אמות. א"כ יש לשבילי הכפר שם של **כרמלית**. א"כ ההוצאה והטלטול שם הוא **איסור מדרבנן**.

לאחרונה התפרסם שהקיפו את כל המקום בעירוב מהודר, ואם נכונים הדברים – אין כלל איסור הוצאה וטלטול.

כא. פטור מגזל מדין קלבד"מ

ולסיום – יש נדון נוסף בענייננו, המקשר בין **דין גזל** שבראש השיעור, ל**דין חילול שבת** שבסופו, והוא דין "**קים ליה בדרבה מיניה**", הפוטר את המתחייב מיתה מחיוב תשלומים.

במשנה (במסכת כתובות דף ל"ו): **הבא על בתו... אין לה קנס מפני שמתחייב בנפשו**, שמיתתן בידי בית דין, **וכל המתחייב בנפשו אין משלם ממון** שנאמר (שמות כא, כב) **"ואם לא יהיה אסון ענוש ייענש"**. וזהו אחד מהמקורות לסוגיה הגדולה של "**קים ליה בדרבה מיניה**" המופיעה פעמים רבות בש"ס (ונפסקה להלכה בעניין חילול שבת וגזל בשולחן ערוך חושן משפט סימן שנ"א-א).

ובענייננו – אם יוכרע לקמן שעבר **איסור דאורייתא של חילול שבת**, בהוצאת השמן מהנר, הרי **חייב מיתה** מדין מחלל שבת במזיד, וא"כ – אם יתברר שחילול השבת והגזל באים כאחד (כלומר שבמעשה הגזילה גם חילל שבת) – הרי נכנס ל**דין קם ליה בדרבה מיניה** (כלומר שנענש רק בעונש החמור מבין השנים), **ולכן חייב מיתה ופטור מתשלומים**.

ד פ י - ע י ו ן

יח

אמנם בסיפור שבענייננו מדובר על אדם פשוט ותמים, שבוודאי לא ידע שעובר איסור במה שעושה (וקל וחומר לעניין שבת, שאם אינו יודע שדבר זה אסור בשבת – הרי הוא שוגג, ובוודאי שאינו חייב מיתה), א"כ יש לדון את איסוריו כשוגג.

וגם בזה יש דין הדומה ל"קם ליה בדרבה מיניה", והוא נקרא דין תנא דבי חזקיה (בגמרא במסכת בבא קמא דף ל"ה. ונפסק בשולחן ערוך חושן משפט סימן תכ"ג-ד) **לגבי איסור מיתה בשוגג הפוטר מחיוב ממוני.**

אלא שיש לדחות, שאם שני האיסורים אינם באים כאחד – לא חל דין "קם ליה בדרבה מיניה", כנלמד בגמרא (במסכת כתובות דף לא.): **הגונב כיס בשבת – חייב, שכבר נתחייב בגניבה קודם שיבוא לידי איסור סקילה.** (אבל אם) היה מגרר ויוצא מגרר ויוצא – פטור, שהרי איסור שבת וגניבה באין כאחד (וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך חושן משפט סימן שנ"א-א).

ובענייננו נראה ששני האיסורים (הגזל וחיילול השבת) **אינם באים כאחד, שכן:**

- **עבירת חיילול השבת מתחילה כאשר הכוס שקועה בתוך צנצנת השמן, ורק קצה העליון בולט מעבר לשפת השמן – זה הרגע שבו השמן שבכוס מבודד משאר השמן בצנצנת, ומעתה כבר עובר באיסור כיבוי נר בשבת** (הן לפי התוספות, שמדובר בהכחשת האור, והן לפי הרא"ש, שמדובר בקיצור משך ההדלקה). מאידך:
- **עבירת הגזל מתחילה לאחר הוצאת השמן ממקומו** (אם נאמר שהגזל נעשה ע"י הגבהה – לאחר הגבהת ג' טפחים מעל מקום השמן, ואם הגזל נעשה ע"י משיכה – כאשר יוצאים מחוץ למתחם הציון).

כב. סיכום ומסקנות

אדם שנכנס לציון הרשב"י בליל שבת, הוציא שמן מצנצנת מנורת התמיד, ולקח הביתה, ולבסוף חזר ושפך את השמן חזרה לצנצנת. יש למנות את הבעיות במעשיו בלילה זה. ונאמרו בזה הדברים הבאים:

- **גזל:** ברור שיש מעשה של גזל, אבל לא ברור מיהו הנגזל, האם: א. אין בעלות פרטית כלל, והכל שייך לכלל. ב. בעלות כללית עם אפוטרופוס. ג. יש בעלות פרטית מוגדרת.
- לפי זה לברר אם מדובר בממון שאין לו תובעים, או אולי גזל הרבים.

ד פ י - ע י ו ן

- ובכל מקרה – **השבת הגזילה לציון הרשב"י** לפי כל הדעות היא הדבר הטוב ביותר לעשותו.
- **שימוש בהקדש:** בין אם הקדישו לצורך בית הכנסת שבמקום ובין אם הקדישו לכבוד נשמת הנפטר – בכל מקרה אין רשות להוציאו לצורך כל שימוש אחר.
- יש מושג של **קדושת בית הכנסת** על השמן והנרות, ועקרונית השימוש בהם **מותר לצורך בית הכנסת, ואסור לשימוש פרטי**, למעט צורך גדול (של מציאת גנבים או ממונו שאבד). ממילא אין היתר להוציאו לצורך שיפור סעודת שבת.
- **מותר המת ליורשיו**, או לצרכי מתים אחרים. אלא שכל זה כנראה לא שייך לענייננו, שרק צורכי המת אסורים ולא דברים אחרים, וגם דברים שהוקדשו **בגלל קרבתם**, ומתבטלים למיטת המת, לא שייך לכאן, בגלל שהקבר רחוק מהציון.
- **מוקצה למצוותו:** שאסור להשתמש בנר למטרות אחרות, והמקור הוא מאיסור **עצי סוכה**.
- איסור נתינת כלי מנוקב מלא שמן מעל פי הנר, מחשש שמא יסתפק ממנו **ויתחייב משום מכבה**. ועוד יש דין ביו"ט לגבי הטיית הנר כדי להרחיק השמן מן הפתילה שנחשב כיבוי ואסור. ומוסיף המשנה ברורה (סימן תקי"ד-יד) ואין צריך לומר שאסור להסתפק מן השמן שבנר, בשעה שהוא דולק וכו'.
- הגמרא בביצה מלמדת שנתנית שמן בנר הוי **מבעיר** ומסתפק ממנו הוי **מכבה**. והגמרא בשבת מחלקת בין **כיבוי בידיים** ובין **גרם כיבוי**, שמייצרים מצב שהאש תיכבה מעצמה.
- נחלקים הראשונים בהגדרת כיבוי, שהתוספות מדגישים את הפחתת האור, כעיקר המלאכה, ומה שהשמן נפחת הוא **גרם כיבוי**. והרא"ש מדגיש את מהירות הכיבוי, דהיינו קיצור זמן הבעירה.
- אדם שמגדיל את הפתילה – לפי התוספות **מבעיר**, כיוון שמגדיל את הלהבה, ולפי הרא"ש **מכבה**, כיוון שגורם לקיצור זמן הבעירה. ומבאר שביב אור שהמחלוקת היא בהגדרת מהו כיבוי: **התמעטות האור** (תוספות) או **הצלה מכילוי** (רא"ש). נפקא מינא בענייננו, שבגלל הכמות הענקית של השמן – **הנר לא יכבה בשבת זו**, וא"כ הוי איסור רק לפי התוספות (שמתמעט האור) ולא לפי הרא"ש (שייכבה מוקדם יותר, ובכל מקרה לאחר השבת).
- וגם בדעת הרא"ש – השאלה היא אם לקיחת השמן, הגורמת לנר להיכבות בשבת **יוצרת איסור כבר ברגע זה**, או שיש כאן רק הכנת האיסור עד לרגע הכיבוי, שאז

ד פ י - ע י ו ן

כ

יחול האיסור בפועל. נפק"מ: חידוש השיטה מקובצת שאפשר להחזיר את השמן לנר עוד לפני הכיבוי.

- **האם הסתפקות מהנר הוא דאורייתא או דרבנן:** נחלקו בזה המפרשים הקרבן **נתנאל** (מחלוקת הרא"ש ותוספות) ו**התפארת שמואל** (לכולי עלמא מדרבנן).
- **מחלוקת ראשונים** לגבי הסתפקות מהשמן שבצנצנת **ביום טוב לצורך אכילה**, אבל אין בזה מחלוקת בשבת רגילה.
- **שעון שבת** – במנחת שלמה **התיר את הארכת זמן ההדלקה, אסר את הקדמת הכיבוי**, וכן יוצא מדבריו שבשעונים הרגילים, שניתן לכוונם עפ"י זיזים עולים ויורדים (זמן הדלקה וזמן כיבוי) – **אסור להזיז זיזים בשבת לצורך הדלקה עתידית**, כיוון שהוא גרם הדלקה, שהוא ככל גרם מלאכה אסור.
- **חילוק בין פתיחת החלון לרוח** (שיש בזה זירוז הכיבוי), ובין **סגירתו**, כדי לייצב את הנרות (שיש בזה הרחקת הכיבוי).
- **מוקצה:** השמן הוא מוקצה לכולם, וכבר הוקצה בין השמשות, ולכן גם לרבי שמעון נשאר מוקצה גם לאחר ההוצאה מהצנצנת.
- **ביטול כלי מהיכנו:** הכלי מתבטל משימושו עקב הכנסת המוקצה לתוכו.
- **הוצאה וטלטול:** אין מציאות של רשות הרבים, אלא **כרמלית**, ולכן הטלטול הוא **איסור מדרבנן**. וכשיש עירוב – אין איסור כלל.
- **צד של פטור מגזל** – מדין **"קיים ליה בדרבה מיניה"** בתנאי שהיה בעידניה, ומדין **תנא דבי חזקיה** בדין שוגג. ובענייננו העבירות אינן בעידניה (שכן חילול השבת מתחיל כאשר הכוס משוקע בשמן, פרט לקצהו, והגזל מתחיל לאחר הוצאת השמן ממקומו).